

Posudek habilitační práce PhDr. Marcela Černého, Ph.D.

***Vítr skučel, Balkán sténal... Nástin dějin bulharského literárního obrození
pro Čechy s připojenou chrestomatí***

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2023

Téma, které zvolil PhDr. Marcel Černý, PhD., pro svou habilitační práci, zcela zákonitě vyplývá jednak z jeho obecně slavistického výzkumu a dosavadních publikací, věnovaných bulharské literatuře 19. až 21. století, včetně česko-bulharským kulturně historickým a literárním vztahům, jednak z jeho zkušeností vyučujícího na Ústavu slavistických a východoevropských studií (od r. 2010) a Katedře jihoslovanských a balkanistických studií (od r. 2011) na Filozofické fakultě UK v Praze. Dlouhodobý zájem dr. M. Černého o literárně historické rekonstrukce spěje k metodologicky soustavným a zároveň s tím přehledným dějinám bulharského literárního obrození, jejichž klíčové příběhy, nebo hlavní a vedlejší postavy jsou nahlíženy nejen v kontextu česko-bulharské literární kontaktologie 19. stol., ale též v souvislostech styků bulharských spisovatelů s vzory jiných evropských literatur (především s ruskou, srbskou a řeckou). Dalším opodstatněným výchozím bodem habilitačního textu, ačkoli není přímo nastolen jako součást předmětu výzkumu, ale přesto může být považován za zásadní rozšíření výzkumného záběru autora, je specificky regionální vnímání myšlenky slovanské vzájemnosti (včetně „významu slavistiky“), jehož podstata – soustavně vyložena v jednotlivých kapitolách – je podmíněna logikou zákonitostí bulharského sociokulturního dění na rozdíl od středoevropských kulturních a literárních poměrů. Text dr. M. Černého se opírá o solidní znalosti bulharistické odborné literatury, přesahující českou a bulharskou tradici (vedle dobových publicistických nebo literárně kritických ohlasů přímo z 19. stol., obě tradice jsou zastoupeny odkazy na studie a monografie několika generací badatelů), aby tím vytvořil vlastní metajazyk, resp. přístup k literární látce, jehož přednost spočívá v sloučení jednak odlišných, jednak vzájemně doplňujících se vědeckých perspektiv.

Klíčové metodologické koncepty habilitace navazují na práce českých badatelů – na kulturologický třífázový model *národního hnutí* v průběhu 19. stol. ve výkladu M. Hrocha, a též na *komparatistické* publikace K. Krejčího, jejichž přínosnost – podle M. Černého – lze hledat v apriorní možnosti zpracování literárních dějin jiného národa pro českého čtenáře, a to tak, aby pohled „zvenčí“ nepřenášel mechanicky metanarativ cizího

literárního kánonu do nového a méně zasvěceného prostředí. K té metodologické základně habilitace musí být doplněno a zdůrazněno podnětné sloučení dějin literatury bulharského obrození s některými kapitolami z dějin spisovné bulharštiny, z něhož vysvítají nejen klíčové okamžiky a společenský význam jazykových a pravopisných sporů („prozodických bojů“) v bulharském kontextu, ale též vyvstává otázka estetické vyspělosti básnického jazyka, související přímo s účelovostí estetična (v době, kdy pojetí autorství bylo podřízeno patosu učeneckého zájmu, boje o církevní autonomii a odporu proti cizímu útlaku ve jménu nezávislosti). V této souvislosti habilitační text klade důraz na širší pojetí literatury, které předpokládá rozbor rozmanitých forem písemnictví: mnišského „písmáctví“, osvěcensko-didaktických žánrů výchovného charakteru, publicistiky, básnických žánrů (ovlivněných poetikou romantismu nebo klasicismu), krásné prózy a dramatu.

Posuzovaná habilitační práce je zcela autonomní co do jejího metodologického nastavení; jednak tím, že nepřijímá nekriticky např. periodizační mezníky dosavadních literárně historických výzkumů literatury bulharského obrození, jednak výběrem klíčových autorů, na jejichž dílech se zakládá literárně historický narativ. Rozbor jednotlivých literárních textů jde napříč evropskými uměleckými proudy (osvěcenstvím, romantismem a realismem), čímž výklad nejen přibližuje neznámá bulharská díla českému publiku, ale zároveň s tím vytváří pestrou koláž vlivů ze současné evropské literární scény, svědčících o znalostech, dispozicích a zkušenostech dobového bulharského čtenáře, a také o společensky potřebných vzorů (příběhů nebo postav) z pohledu literáta z doby obrození („barokní atributy slavné národní minulosti“ v *Dějínách slovanobulharských* písmáka Paisije Chilendarského, s. 28; styčné body autobiografie Sofronije Vračanského s dílem srbského osvícence Dositeje Obradoviće, s. 37; řecký vzor slabikáře Dimitria Davarise a dobově aktuální vzájemná vyučovací metoda *Rybího slabikáře* P. Berona, jejíž vliv nezůstal omezen jen na školy, s. 61; transformace Homérova hexametru desetislabičným veršem v překladu Grigora Pärličeva; vliv církevněslovanské mluvnice Meletija Smotrického (17- stol.) na koncepci současné bulharštiny Neofita Rilského, s. 70; žánr dialogu a jeho odlišné varianty v textech Neofita Bozveliho, Petka R. Slavejkova aj., s. 74, 165 a násl.; *Srpske novine* jakožto zdroje didaktických povídek nebo básní pro časopis *Ljuboslovie* Konstantina Fotinova, s. 84; vliv ruské sylabotónické prozodie na baladicky laděnou poému *Stojan i Rada* Najdena Gerova, s. 98; populární dobrodružná četba a „pobulharštění“ Defoeova *Robinsona Crusoe*, s. 105;

význam hajduckých písní a básnictví ruského romantismu pro Dobri Čintulova; úvod do poetiky sepsaný Dobrim Vojnikovem, s. 155; baladická poéma *Pramen Bělonohé* Petka R. Slavejkova – balady K. J. Erbena; idyla v prózách Ljubena Karavelova, s. 267; balada-rapsodie v poezii Christa Boteva, s. 290).

Habilitační práce staví do popředí rozbor literárních děl v širším kontextu historických, sociokulturních včetně politických událostí na území bulharského obyvatelstva v rámci Osmanské říše. Důležitou podkapitolou výkladové části je stručný nástin vzniku bulharského periodického tisku, vývoje novodobého školského systému, nebo účelnosti kulturně-literárních pospolitostí-kruhů (Rilsko-athonský, Brašovský, Oděský, Cařihradský, Šumenský, Moskevský a Bukureštský kruh), přičemž práce vyzdvihuje jejich lví podíl na kulturním a společenském dění. Vznik každého z rozebraných textů je vepsán do fragmentárního rámce autorova životopisu, jehož obrysy zdařile obohacují rekonstrukci dobových společenských a kulturních poměrů. Životopis spisovatele není pojat deterministicky, a neslouží k interpretaci literárního díla jakožto klíče k vyjasnění psychologického portrétu empirického autora, nýbrž přibližuje zahraničnímu čtenáři *Nástinu dějin* myšlenkové ovzduší doby. Zde uvedu dva příklady. Pobyt Ljubena Karavelova v Bělehradě (1867–1868) byl poznamenán vytvořením tzv. druhé bulharské legie, kde byl v nejuzší styku s V. Levskim; též zformováním srbského hnutí mládeže Omladiny, jehož předáky bulharský spisovatel znal osobně; v tu dobu „jeho znalosti srbské literatury a srbštiny byly na úrovni, která mu umožnila psát publicistické články do srbských periodik“ (s. 253). Na jaře 1869 básník a publicista Christo Botev se dostává jako učitel do Ismailu, „kde se seznámil s ruským revolucionářem a anarchistou Sergejem Genadijevičem Nečajevem (1847–1882), druhem slavnějšího spolubojovníka Michaila Aleksandroviče Bakunina a básníka utopického socialisty Nikolaje Pavloviče Ogjarova [...] V Ismailu se také účastnil přepravy novin a proklamací ze Západní Evropy do Ruska. Tato literatura (zvláště *G e r c e n o v y* noviny *Kolokol [Звон]*) spolu se styky s *N e č a j e v e m*, který byl spojovacím článkem mezi *Bulharským revolučním ústředním výborem* (radikálnější odnoží staršího *Tajného bulharského ústředního výboru*) a *B a k u n i n e m*, na něj měly velký vliv.“ (s. 277)

Z chrestomatické části habilitační práce je znát metodologicky opodstatněný důraz na básnické texty, jejichž společenská (osvětová nebo buditelská) role se rysuje různorodými žánry, jakými jsou óda, vlastní životopis, hymnus, zlomky epické skladby, náhrobní nápis aj. Zde je na místě podotknout, že chrestomatická část je zdařile uzavřena

básni Stojana Michajlovského (*Hymnus sv. Cyrila a Metoděje*), která postupem času, v době po Rusko-turecké válce, začíná být vnímána jako znakový umělecký odkaz obrození, a stává se literární text s přidanou společenskou hodnotou jakožto součástí celonárodního svátku sv. Cyrila a Metoděje, jehož první oslava spěje k polovině 30. let 19 století.

Jako námět pro diskusi při obhajobě habilitační práce navrhuji, aby se kolega dr. Černý vyjádřil k otázce poměrně chladného přijetí myšlenky slovanské vzájemnosti – v jejím původním znění, známém ze spisů Jana Kollára – v bulharském obrozeneckém prostředí.

Závěrem doporučuji habilitační práci dr. Marcela Černého k dalšímu řízení.

V Sofii dne 23.08.2023

doc. Dobromir Grigorov, Ph.D.

Sofijská univerzita sv. Klimenta Ochridského